

Fragment wystawy przyrodniczej w Łodzi

W okresie ekspozycji młodzież z Koła Miłośników Przyrody przy Technikum Włókienniczym Nr 1 sprzedała za 600 zł książek o tematyce przyrodniczej. Zdobyto dla pięknej idei pięciuset nowych członków.

Czesław P a d e c h o w i c z

OCHRONA PRZYRODY ZA GRANICĄ

Wyniki pięćdziesięcioletniej ochrony ptaków w Holandii

Holandia, jeden z najgęściej zaludnionych krajów, o dużym uprzedemślowieniu i jeszcze większej intensyfikacji rolnictwa, przeprowadza wielkie inwestycje polegające na zamianie dużych zatok morskich w pola orne lub słodkowodne jeziora. Wszystko to powoduje, że wyniki ochrony ptaków osiągnięte w tych warunkach budzą również w Polsce duże zainteresowanie.

Ostatnio ukazał się artykuł pióra znanego ornitologa holenderskiego, dra H. N. K l u y v e r a omawiający straty i zyski awifauny Holandii w ostatnim pięćdziesięcioleciu.

Już w roku 1912 weszło w Holandii w życie rozporządzenie biorące w prawną ochronę wszystkie gatunki ptaków. Wcześniej, bo w roku 1900, Holenderskie Towarzystwo Ochrony Ptaków propagowało szeroko ich ochronę. Z biegiem lat utworzono w Holandii szereg towarzystw i założono kilka czasopism propagujących ochronę ptaków. Utworzono

Ryc. 1. Dzikie kaczki krzyżówki *Anas platyrhynchos* są tak oswojone, że biorą pokarm z rąk

również szereg rezerwatów przyrodniczych dla ochrony biotopów interesujących przedstawicieli awifauny.

Dr Kluyver szczegółowo omówił w swej pracy zmiany w faunie ptaków lęgowych poszczególnych biotopów. Ogółem liczebność gatunków zamieszkujących piaski, wydmy, łąki, bagna i pola uprawne zmniejszyła się, natomiast ilość gatunków zasiedlających lasy, ogrody, parki, wybrzeża i obszary wodne na ogół wzrosła, a tylko nieliczna zmniejszyła się. Wzrost liczebności ptaków wybrzeży w dużej mierze należy przypisać ochronie ptaków i utworzeniu dla nich rezerwatów. Wiele z nich, zwłaszcza mieszkańców bagien i łąk, ograniczyło swą liczebność. Areal ich występowania zmniejszył się wskutek osuszenia znacznych obszarów. Ogólnie rzecz biorąc, 49 gatunków zwiększyło swą liczebność, a 40 zmniejszyło.

Wśród 49 gatunków jest dla Holandii 20 nowych, które nigdy nie gnieździły się w tym kraju przed rokiem 1908. Z nich tylko 5 gatunków mogło nie być spostrzeżone przed rokiem 1908 z powodu zbyt małej w tym czasie ilości obserwatorów. Są to, świstun *Anas penelope*, podgorzałka *Nyroca nyroca*, brodziec piskliwy *Actitis hypoleuca*, tracz długodzioby *Mergus serrator* i mysikrólik zniczek *Regulus ignicapillus*. Dwadzieścia cztery gatunki gnieźdzą się w Holandii już tylko przypadkowo, a wśród nich: sokół wędrowny *Falco peregrinus*, pluszcz *Cinclus*

cinclus, mornel *Charadrius morinellus* i mewa czarnogłowa *Larus melanocephalus*. Rzecz znamienna, że liczebność pięciu gatunków wzrosła do tego stopnia wskutek zmian wprowadzonych przez gospodarkę człowieka, że ptaki te stały się w niektórych obszarach dla niego niepożądanyymi.

Jeżeli wymienione wyżej ptaki odejmiemy od 49 gatunków, których liczebność wzrosła, to okaże się, że awifauna Holandii wzbogaciła się o 34 gatunki. Wśród nich są trzy nowe dla fauny tego kraju, mianowicie: szcudłak *Himantopus himantopus*, mewa mała *Larus minutus* i rybitwa białowłosa *Chlidonias hybrida*.

W przeciwieństwie do gatunków, których liczebność wzrosła i nowych dla fauny Holandii, zmalała liczebność aż 40 gatunków. Cztery gatunki zniknęły zupełnie z fauny Holandii, a mianowicie: siewka złota *Pluvialis apricarius*, brodziec leśny *Tringa glareola*, kulon *Burhinus oedicnemus* i kruk *Corvus corax*. Dalsze cztery gatunki zagrożone są zanikiem, a to: bocian biały *Ciconia ciconia*, derkacz *Crex crex*, dzieźba rudogłowa *Lanius senator* i przepiórka *Coturnix coturnix*. Spośród pozostałych 32 gatunków osiem było jeszcze 50 lat temu bardzo pospolitych, a obecnie są one już rzadsze; dziewięć innych gatunków 50 lat temu było niezbyt pospolitych, jednakże gnieździły się w wielu miejscowościach, obecnie ilość ich lęgówisk wyraźnie zmalała. Wreszcie czternaście gatunków zarówno przed 50 laty jak i obecnie ograniczało się do szczególnych biotopów lęgowskich, ponieważ zaś ilość tych biotopów zmalała, przeto zmniejszyła się też liczebność tych gatunków.

Z kolei dr Klu y v e r zanalizował najważniejsze przyczyny zmian w awifaunie Holandii w omawianym okresie. Najważniejszymi czynnikami warunkującymi byt ptaków są: odpowiednie miejsca do gnieźdzenia się, ochrona przed wałęsającymi się kotami i psami oraz odpowiednie zasoby łatwo dostępnego pokarmu. Mimo dużej — ogólnej biorąc — zdolności ptaków do przystosowania się do zmieniających się warunków otoczenia, wiele gatunków żyje w specyficznych środowiskach i dlatego przy zmianie tych biotopów emigruje lub ginie.

Z czterdziestu gatunków, których liczebność w Holandii zmalała, u trzydziestu zmniejszenie liczebności nastąpiło wskutek działalności człowieka. Wymienię w tym miejscu powody wymarcia lub zmniejszenia się liczebności tylko niektórych interesujących gatunków ptaków, zwłaszcza tych, które gnieźdzą się w Polsce.

Zmniejszenie się liczebności kormoranów *Phalacrocorax carbo* spowodował prawdopodobnie spadek liczebności ryb wskutek zanieczyszczenia lub wręcz zatrucia wód dużych rzek. Zmniejszenie się liczebności bąków *Botaurus stellaris*, błotniaków stawowych *Circus aeruginosus*, błotniaków popielatych *C. pygargus* — spowodowało osuszenie bagien. Nadmienię, że okresowo gatunki te znajdują nowe ostoje na świeżo osuszonych polderach, aż do czasu, kiedy obszary porośnięte trzcina zostają przekształcone w pola uprawne. Na wielu obszarach zmalała liczebność kuropatw *Perdix perdix*, zapewne z powodu wzrastającego stosowania preparatów chemicznych (herbicydów) do zwalczania chwastów dostarczających temu gatunkowi pokarmu. Wiele ptaków łąk, jak: dubelt *Capella media*, rycyk *Limosa limosa*, batalion *Philomachus pugnax*, brodziec krwawodzioby *Tringa totanus* — giną z powodu zamiany naturalnych łąk w sztuczne, z bardzo wczesnymi sianokosami. Zmniejsza się też liczebność rybitwy czarnej *Chlidonias nigra* z powodu osuszania i melioracji jej terenów lęgowych. Liczebność rybitwy pospolitej *Sterna hirundo* wyraźnie w ostatnich latach zmniejszyła się, zapewne z powodu zatrucia wielu wód i wymarcia w nich fauny wodnej.

Spadek liczebności jaskółek: dymówek *Hirundo rustica* i oknówek *Delichon urbica* spowodowały czynności sanitarne skutecznie zmniejszające ilość much w obejściach wiejskich. Zmniejszenie się ilości podróżniczków *Luscinia svecica*, świerszczaków *Locustella naevia*, brzęczek *L. luscinioides* — spowodowało przekształcenie strumieni i potoków w kanały i ścieki pozbawione na brzeżach wszelkiej roślinności.

Wyraźnie wzrosła liczebność czterdziestu gatunków. Wzrost piętnastu gatunków spowodowały czynniki naturalne, a u dwudziestu pięciu gatunków grały rolę czynniki antropogeniczne. Tę ostatnią grupę dr Kluyver omówił dokładniej.

Wzrost liczebności perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus* spowodowało zaniechanie odstrzału. Czapla purpurowa *Ardea purpurea*, wazręcha *Platalea leucordia*, ślepowron *Nycticorax nycticorax*, ohar *Tadorna tadorna*, edredon *Somateria mollissima*, szablodziób *Recurvirostra avosetta* — wzrosły liczebnie dzięki ścisłej ochronie i stworzeniu rezerwatów w ich naturalnych ostojach i obszarach lęgowych. Wzrost liczebności niektórych ptaków drapieżnych, jak: myszołowa zwyczajnego *Buteo buteo*, jastrzębia *Accipiter gentilis* i pszczołojada *Pernis apivorus* — spowodowały skutecznie wprowadzone w życie zarządzenia ochronne i — co najważniejsze — zmiany w dotychczasowych poglądach myślowych na rolę tych gatunków w gospodarce łowieckiej. Liczebność mewy srebrzystej *Larus argentatus* wzrastała wyraźnie od 1920 aż do roku 1940. W latach wojny wzrost ten został zahamowany. Mewa srebrzysta ze swego typowego biotopu pokarmowego — strefy przyboju brzegu morskiego — przeszła na odżywianie się wszelkiego rodzaju odpadkami, szczególnie w okresie zimowym w obszarach portowych.

Wzrost powierzchni obszarów parkowych dostarczył doskonałego biotopu kosom *Turdus merula*. Gatunek ten wzrasta w Holandii liczebnie, mimo dużej ilości walęsających się kotów domowych. Mucholówka żałobna *Muscicapa hypoleuca* zawdzięcza swe rozprzestrzenienie wyłącznie skrzynkom lęgowym. Coraz pospolitsza staje się w Holandii kawka *Corvus monedula*, ponieważ wiele starych domów wyposaża się obecnie w centralne ogrzewanie, dzięki czemu gatunek ten znajduje w nieczynnych kominach doskonale warunki do gnieźdzenia się. Sroka *Pica pica* wzrasta liczebnie dzięki zaniechaniu odstrzału tego ptaka. Gołąb grzywacz *Columba palumbus* wkroczył już do wnętrza miast, w których zagnieździł się i wykorzystuje odpadki od stołu człowieka jako pożywienie. Korzysta on również z łatwo dostępnego pokarmu, którego na polach uprawnych znajduje pod dostatkiem.

Już z tego krótkiego szkicu wynika jasno, że znaczenie ochrony ptaków było w ostatnim pięćdziesięcioleciu dla losów awifauny Holandii niezmiernie doniosłe. Liczebność wielu gatunków ptaków zmniejszyłaby się w znacznie większym stopniu, gdyby zupełnie pominięto ochronę ptaków, opartą na podstawach naukowych, gdyby w porę nie wprowadzono zarządzeń ochronnych i gdyby nie zastosowano praktycznej ochrony ptaków. Osiemnastu gatunkom jedynie ochrona zapewniła potrzebne warunki do lęgów i bez niej niewątpliwie ptaki te zniknęłyby nie tylko z listy ptaków lęgowych, lecz w ogóle z fauny Holandii. W konkluzji dr Kluyver stwierdza, że ochrona ptaków w Holandii spełniła w ostatnim pięćdziesięcioleciu dobrze swe zadanie. Jednakże wskutek wzrostu zaludnienia dotychczasowe formy ochrony ptaków mogą okazać się nieskuteczne dla wielu gatunków. Dlatego zachodzi potrzeba głębszego poznania prawidłowości rządzących zmianami liczebności populacji ptaków w stosunku do każdego gatunku z osobna.

Jan Pinowski